

AIGÜES DE REG I CONFLICTIVITAT A LA VALLDIGNA DEL S XIX. ELS TRES DIES DE GRÀCIA.

La qüestió de l'aigua ha estat, i encara ho és, un dels temes més importants per als valencians en general i en el cas que ens ocupa, per als habitants de la Valldigna. A nivell històric ho demostren les nombroses referències que a aquesta temàtica hi trobem als arxius dels pobles que formen la Valldigna: Simat de la Valldigna, Benifairó de la Valldigna, Tavernes de la Valldigna i Barx. En aquests queden manifestes les desavinences entre els pobles i el Monestir i entre ells mateixos. Des que el 1421 l'abat Fra Pere de Sant Joan concedí un dia d'aigua els mesos de maig i juliol al poblat del Ràfol -poblat per cristians-, fins la concessió i posterior intent de consolidació dels tres dies de Gràcia -finals del XVIII i tot el XIX-, fou un tema recurrent que generà no poques controvèrsies, disposicions i sentències.¹ Cadascuna d'elles en el seu moment es va considerar definitiva i la que sempre havia estat, bé perquè s'havia perdut el record de l'anterior o no hi havia documentació, bé perquè les necessitats havien canviat calia tirar endavant i aleshores s'imposava un oblit voluntari². Encara avui en dia la problemàtica de l'aigua és, sens dubte encara, un dels temes més candents que hi ha

¹ GIL, E. *Historia Chronologica de los Abades de el Real Monasterio de la Valldigna. Tomo I. 1750* Simat de la Valldigna: Ed. La Xara, 2004, pàg. 38. *“El dia 25 de Mayo de 1421 comparecieron ante dicho Sr. Abad el Alamín de los Sarracenos, el Alcalde de la Valle, los jurados de Taberna, Benifairó, Alfulell, Xara y Simat, y otros muchos sarracenos de la Valle y se querellaron de que dicho Sr. Abad había concedido a los cristianos vecinos del Rafol un día en dicho mes, y otro en el mes de Julio la agua que nace de las fuentes de Simat propia de los Sarracenos y no de los cristianos, y así requirieron revocase dicha concesión y le protestaron los daños inde seguidos, y respondiendo dicho Sr. Abad dijo, que se mantenía, y quería perseveraran en la providencia dada, y que era libre en hacerlo, pues como Señor de la Valle le pertenecía el repartir el agua para beneficio de todos los Vasallos, y mucho mas por la sequedad que entonces padecía, por cuyo motivo había hecho dicha concesión a los cristianos porque sus trigos se secaban por no haberse regado aun en dicho año, y que dicha concesión solo miraba remediar esta urgente necesidad sin que causase perjuicio a nadie”.* TOLEDO, J. *Les aigües de reg en la Història de la Valldigna*, Simat de la Valldigna: Ed. La Xara, 2006, pg. 154-155 recull també aquesta cita però afegeix la transcripció d'un troç d'un quadernet en valència consultat a l'Arxiu del Regne de València, Secció Convents, lligall 817 on hi consta que *“Salvetat de tot prejuhi o de qualsevol possessió de les aljames etc. Fonch per este respete, que en temps de gran secada lo senyor abbat dona facultat als christians vells del Ràfol per a que regassen los forments de les aygues de la foya de Cimant. Datum Vallisdigne XXV die mali anno Domini MCCCCXI. Rebuda per Joan Martínez, notari publich de València”.*

² TOLEDO, J. Op.cit. pg 161 i 278 (...) el justícia del llogaret de Simat i ensems justícia major de l'estat o baronia de la Valldigna, Joan Jeroni Espí, manifestà, amb data 17 de setembre del 1580, que el reapartiment i la distribució de les aigües eren molt ben fets i que cap persona, per antiga que fóra, recordava mode o manera diferent a la que aleshores s'efectuava (...). *“E dix que es ver que la dita aygua fonch concedida per los tunch senyors de la present vall e baronia de Valldigna a les dos Foyes qu en aquella y ha, ço es, Alta y Baixa, pera almagram y que dita aygua ha tant temps que esta partida, que ningún home per molt antich que sia no's reçorda de altra particio de la que al present esta feta y que dita particio esta molt ben feta.”* A.R.V.. Governació, Secció Convents, núm 1710.

sobre el tapet de les qüestions territorials espanyoles i valencianes a les quals cal donar solució.

Malgrat això, a nivell historiogràfic, com assenyala pertinentment Tomás Peris Albentosa, “el regadiu de la Valldigna ha patit un oblit quasi permanent, situació de la qual emergeix com una afortunada i valuosa excepció l’estudi de José Toledo Girau, *Las aguas de riego en la historia de la Valldigna* publicat el 1958 per la Societat Castellonenca de Cultura”.³ A aquesta aportació caldria afegir també els articles de Fernando Arroyo Ilera, “El sistema de riegos en Tabernes de la Valldigna” i “Concentración y transformación en el marjal valenciano. El caso de Tavernes de la

Valldigna”, ambdós publicats a la revista Estudios Geográficos, números 112-113 (1968), i 156-157 (1979) respectivament del Instituto Juan Sebastián Elcano del CSIC . També l’estudi de Maria del Carmen Sanchis Deusa “Dos mutaciones paisajísticas ligadas al arrozal en la Antigua Gobernación de San Felipe (Xàtiva) publicat a la revista Cuadernos de Geografía, número 22, pg 59-72, de la Universitat de València (Departament de Geografia).

Com veiem molts d’ells se centren en l’època medieval i moderna, com és també el cas de l’estudi abans esmentat de Tomás Peris Albentosa. És per això que l’article que ara enllestim intenta posar un poc de llum en l’època posterior, tot situant-nos en un període, el sexenni democràtic, del qual havem ja treballat en altres articles diferents temàtiques. Així doncs l’article que ara presentem ací adquireix una doble dimensió en tractar, per una part, d’emplenar un buit en l’estudi del tema de les aigües de reg, però també de completar la visió que de la Valldigna, durant el període que va entre finals del XIX i principis del XX, hem anat adquirint al llarg del diversos articles i llibres ja publicats⁴.

No encetem este camí sols. Disposem d’una nombrosa bibliografia, a una part de la qual es farà esment al final de l’article. Ara només citar ací el material editat per la Confederació Hidrogràfica del Xúquer, especialment el Capítol I, “La Safor y la Valldigna. Espacios valencianos de regadiu tradicional”, de Jorge

³ PERIS, T. El regadiu de la Valldigna (S XVI-XVIII). *Revista l’avenc*. Num. 5. Abril 2000. Pàgina 53.

⁴ CISCAR, J. *La Primera República a Tavernes de la Valldigna (Institucions i Vida política)*, Simat de la Valldigna: Ed. La Xara, 2012. També, Festivitats i Festes Patronals a Tavernes de la Valldigna a finals del S XIX, *Revista l’avenc*, nº 8, Ed. La Xara, pg 42-55; La Febre Grogga de 1870 a la Valldigna, *Revista l’avenc*, nº 7, març 2013, pg. 74-87; L’associacionisme a Tavernes de la Valldigna, a principis del S XX, *Llibre de Festes de Tavernes de la Valldigna*, 2017, pg 20-24; Vida Social a Tavernes a principis del S XX: Entre la diversió i l’emancipació. *Llibre de Festes de Tavernes de la Valldigna*, 2019, pg 20-24; La Sociedad Casino de Tabernes de la Valldigna. *Llibre de Festes de Tavernes de la Valldigna*, 2018, pg 21-25.

Hermosilla Pla; el capítol VII, “Los sistemas de riego tradicional de la Valldigna”, de Ramón Alfaro y José Vicente Aparicio; el capítol IX, “Los sistemas de riego tradicional de las marjales”, de Martín Peña, et aliter; i finalment el capítol XII, “Catálogo del patrimonio hidráulico de la Safor. Fichado de los elementos del agua en la comarca”, de ESTEPA, Departament de Geografia, UVEG.

I ja per acabar aquesta breu enumeració fer esment del dossier “Camins històrics d’aigua” de Frederic Aparisi, o l’article “La memòria de l’aigua” publicat en el número 2 de la Revista d’Història, Geografia i Etnologia, Ab ben-Cedrell, l’autor del qual és Raül Verdú Moncho. Tots aquests en són només un exemple de que eixa situació a la qual es referia més amunt Tomás Peris Albentosa ha anat mudant estos últims anys.

TOLEDO J., cap al final del seu estudi, manifesta que: “Ignorem si, des d’aleshores, existeixen disposicions preceptives sobre la matèria ni autoritat que les haja sancionat”.⁵ És doncs, el desig de continuar on Toledo Girau ho va deixar, el que em va motivar a enllestir l’anàlisi i estudi d’allò que va passar un mes d’agost de 1870, i en definitiva, el que justifica plenament la pertinença del xicotet article que ara esteu llegint.

AGOST DE 1870. ELS POBLES DE LA VALLDIGNA ES DISPUTEN L’AIGUA DE REG.

L’enfrontament al voltant de l’aigua el podem detectar any rere any, mes rere mes, dia rere dia. El tenim ben documentat al llarg de tot el Sexenni Democràtic tant a les Actes de Plenari de l’Ajuntament com al Registre d’Eixida.⁶ Tanmateix, no paga la pena, en aquest moment, eixamplar l’anàlisi més enllà d’un episodi concret que pot exemplificar

molt bé el que solia passar. I és per això que l’any 1870 pot ser tant bo com qualsevol altre. Però el fet és que l’episodi d’aquest any té la qualitat d’oferir-nos una informació molt més ampla i detallada que els altres anys. Potser fou perquè sembla que aquesta vegada els encarregats de l’aigua de Tavernes i l’ajuntament ja n’estaven farts i pensaven que s’havia de posar ordre de una vegada per sempre. Potser també perquè les circumstàncies polítiques de major llibertat i reivindicació propiciaren, encoratjaren o feren creure que ara era el moment de solucionar definitivament el tema.

⁵ TOLEDO, J. Op. Cit. Pg 181.

⁶ A partir d’ara utilitzarem les actes de plenari l’Ajuntament i el Registre d’Eixida de Tavernes de la Valldigna. Arxiu Municipal de Tavernes de la Valldigna. Carpeta B-20.

Ara bé, malgrat aquesta acotació temporal, cal situar els esdeveniments en el seu context més immediat. Per tant, i per entrar en matèria, podem començar en el moment en que, per fer front als problemes habituals, el governador concedeix el 30 de juliol de 1867 als tres ajuntaments de la Valldigna el poder crear una comissió per a vigilar el curs de les aigües que naixen a la Font Major (actualment Font Gran). Podem observar allò esmentat abans referent al paper destacat que continuen tenint els ajuntaments en la gestió de l'aigua; i una certa desinhibició per part del Governador el qual, d'alguna manera, declina l'autoritat i el poder d'arbitratge que havia "heretat" del Monestir. Encara que és cert que el marc legislatiu el proporcionava la sentència que el dia 22 de febrer de 1858 havia dictat l'Audiència Territorial de València.

Malgrat això, el fet és que durant 1868 i 1869 els retrets, les acusacions i els plets no cessen.⁷ Per exemple el 14 d'abril de 1869 se li comunica a l'Alcalde de Benifairó que la Comissió ha detectat que el sequier de Benifairó ha tallat i ha aprofitat les aigües que baixaven a Tavernes. Aquest, no només no exigeix responsabilitats sinó que tampoc imposa mesures i el fet torna a repetir-se els dies següents. Quan l'ajuntament de Tavernes l'amenança de posar-ho en coneixement del Governador per a que faça complir la sentència, el de Benifairó contesta el 25 d'abril que *"las distracciones de agua son culpa de los regantes de Simat"*.

Així que es reuneixen el 9 de setembre amb el diputat a Corts, Manuel Pascual, els comissionats per tractar el tema dels *"abusos cometidos hasta ahora y manera de evitarlos; y sentar las bases encaminadas todas a una amigable avenencia y formular un reglamento que deslinde el derecho de cada pueblo y la forma en que ha de utilizar el agua, manera de vigilarlas y castigar a los infractores"*. El 20 de desembre de 1869 el mateix diputat convoca els comissionats per a que es reuneixquen en sa casa per tal de redactar i aprovar les ordenances del reglament i poder *"arreglar amigablemente"* el tema. Però Policarpo Pérez i Salvador Sala, comissionats per Tavernes, fan el viatge debades a València perquè no pogueren fer pràcticament res atés que els dels altres pobles no acudiren, sembla que per una equivocació en les dates. I, malgrat que els dos comenten que si pogueren treure una còpia de es ordenances que s'estaven redactant per tal de fer les observacions escaients, des d'aquesta data ja no tenim més notícies sobre aquestes ordenances. Creïble o no l'equivocació de dates, tot indica que al final el tema es va quedar en hibernació i ja no se'n va saber res més.

⁷ El 31 d'octubre de 1869 incús s'ha de fer un repartiment per a contribuir a les despeses del plet amb Benifairó pel tema de les aigües.

I mentrestant les denúncies continuaven, les posicions anaven enconant-se cada vegada més; i les posicions van fent-se cada vegada més amenaçadores. El juny de 1870 Tavernes avisa que els vigilants de les aigües recorreran tots els dies la sèquia que duia l'aigua a Tavernes i que duran armes. A l'alcalde de Simat

se li demana que els reconega com a vigilants, i al de Benifairó que no els prive d'utilitzar eixes armes doncs el governador ho ha autoritzat. Però ni així, segons denunciem el de Tavernes, s'aconsegueix impedir que els de Simat obliguen la presa i reguen sense dret. A més, aquests es valen de totes les argücies possibles com clarament es posa de manifest, per exemple, quan els de Tavernes adverteixen a *l'alcalde Benifairó sobre el contracte que ha fet amb el de Simat, que quan aquests tanquen o obren les comportes disparen un tret per a soltar o tancar al mateix temps Benifairó, la qual cosa no pot consentir aquesta alcaldía(..)*⁸

A mesura que s'acostava l'estiu l'aigua començaria a escassejar i la necessitat de regar es faria més apressant doncs marcava la diferència entre salvar la collita o perdre-la. Paga la pena de transcriure una cita del dia 5 de juny de 1870 doncs conté molta informació sobre els productes que es conreaven a les hortes, els torns, els guardes i el seu salari, preparació de les terres per al reg, etc.:

*“Atés l'estat en que es troba la collita de blat de totes les hortes del terme, acorda l'ajuntament es posen a torn les aigües de reg, començant aquest en cada un dels primers camps de les respectives partides, inclosa la de l'Ombria, doncs la majoria de la junta es troba reunida en aquesta sessió, continuant el reg per tanda (“tandeo” en l'original) en rigorós torn. Aquell qui, quan li arribe l'aigua, no tinga ell mateix la comporta o taules per a fer la parada, no se li regarà, servint-lo per torn i una vegada tapada la presa ja no s'obrirà (“habrira” en l'original). Essent molt necessària a les hortes del terme, les aigües que corresponen de la font major de Simat i amb la finalitat de tallar qualsevol distracció a Benifairó o Simat, s'acorda (segons les facultats conferides pel governador en comunicació de 30 de juliol de 1867) nomenar comissionats vigilants a Fco. Meló Almiñana i José López Millet amb la dotació diària de 8 rals sense perjudici d'augmentar-la després si fera falta. Els guardes recorreran totes les nits el trajecte de la sèquia des del naixement a la font major fins al nostre terme denunciant en cada poble les infraccions. Als dos ajuntaments se'ls passarà comunicació per a que reconeguen els guardes nomenats i els auxiliem en allò que necessiten”*⁹

⁸ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vall d'Alto. Registre d'Eixida de Tavernes de la Vall d'Alto, 27-7-1870. Carpeta B-20.

⁹ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vall d'Alto. Registre d'Eixida de Tavernes de la Vall d'Alto, 5-6-1870. Carpeta B-20.

A destacar que el blat continuava sent el producte bàsic de conreu a les hortes i que el regar-lo permetia una major productivitat, especialment en eliminar el guaret. A més aquest necessitava del reg especialment quan s'acostava l'estiu i les pluges pràcticament desapareixien amb el perill de perdre la collita o que minvara moltíssim.

I per si el tema no era suficientment complex encara cal afegir una altra peça més al trencaclosques: ens referim als molins. Pel que als molins, TOMÀS J. apunta com la contundent subsidiarietat dels molins contribuí a atenuar la intensitat dels conflictes, encara que en el cas que ens ocupa vorem com aquests representen un paper gens secundari en el conflicte. A principis de la Antic Règim hi havia a la Vall un molí d'alquena, un de farina, recent, a Benifairó i un fariner i d'altre arrosser a Tavernes. Al segle XVI se'n construïren de nous: el 1572 es construí un nou molí fariner a Simat, i el 1580 un arrosser a Benifairó. A meitat del segle XIX, seguint les informacions del Diccionari de Madoz, els tres molins fariners de Benifairó estaven en decadència, a Simat sols funcionava un molí fariner i a Tavernes el nombre de molins actius, fariners i arrossers, pujava a sis. Una constant que es mantigué al llarg de tota l'etapa feudal és que els molins es limitaven a aprofitar l'aigua nocturna o aquella que no era necessària pel reg, subsidiarietat que explica la seua ubicació dintre del perímetre irrigat, en els braços de reg més importants o en els punts de tancament del sistema hidràulic, ja ben a prop del riu Vaca.¹⁰

¹⁰ TOMÀS, J. Op.Cit. pg 65. "Quan se reguen les heretats sobiranes de Simat, Xara y lo Fulell no molen dits molins, ans sols molen quan l'aigua va per la céquia que es pren en dit açut del Gorch hasta regar les heretats jussanes de Benifayró y Taverna, y que lo moldre dits molins de dita aygua no fa impediment algú al rech de dites heretats ans be, per a regar aquelles necessàriament discorrent per dita cequia ha de pasar per dits molins", citant a TOLEDO, J.

Però, també en aquest punt es feia cas omís de les normes. Així, el 4 d'agost de 1870, comencen ja els incidents -en els quals volem centrar-nos- en formular-se sengles advertències als alcaldes de Benifairó i de Simat en termes semblants. Transcriurem la de Benifairó com a exemple:

“Se le dice lo siguiente. Por el correo de esta mañana debe V. haber recibido el oficio del M.Y. Sor. Gobernador de la Provincia participándole la resolución de la Exc^{ma}. Diputación Provincial para que haga saber a los molineros de molinos existentes en el termino de la jurisdicción de V. que no remansen las aguas de la Fuente mayor de Simat en las hoas desde la puesta del sol hasta en su salida en todas las noches cuyas aguas son las que corresponden al termino de esta villa.

Por el contexto de dicha superior resolución espero les hará V. comprender que solo pueden moler en agua corriente sin hacer remanso alguno de ellos, bajo la multa que tenga a bien disponer la referida superior autoridad; sin perjuicio de oírlos si pretendiesen lo contrario.

Debiendo pues empezar la inspección de dichos desde el día de mañana, espero se servirá V. enterar a dichos molineros en el de hoy de la espresada resolución dándome aviso por el dador de haberlo así cumplido de quedar en cumplirlo en este mismo día. Dios gu^e. a V. m^s.a^s. Tabernes de la Valldigna, 4 de agosto de 1870.”¹¹

De res serveixen les advertències, els intents de concòrdia, les comissions, els guardes o les armes. Les acusacions de desviar l'aigua es repeteixen el dies següents. El dia 6 d'agost de 1870 els guardes denuncies que, la nit anterior, entre les 12 i la 1, les aigües que havien de baixar a Tavernes havien estat represades a la presa del Barranquet de Padur, prop del molí anomenat de la Gleva i desviades per a regar unes terres a càrrec del sequier de Benifairó, Antonio Chinchilla. I que el fet era bastant escandalós per l'hora en que havia passat (normalment solia passar abans que ixquera el sol quan estava a punt d'acabar el torn de Tavernes) i perquè l'aigua s'havia utilitzat per a regar una terra de secà molt distant de la presa el que havia obligat a emplenar d'aigua tota la sèquia.

Res fora del que era habitual. Allò interessant ve quan Tavernes informa a la Diputació tot manifestant que acudeix a aquesta perquè *“tengo la convicción de que dicho Alcalde no lo cumplira* (imposar la pena i la indemnització) *retardandolo para evadir al culpado*

¹¹Arxiu Municipal de Tavernes de la Valldigna. Libro de Salida de Documentos. Sigue el año 1869 que termina en agosto de 1870. Arxiu Municipal de Tavernes de la Valldigna. Carpeta B-20. En el ofici a Simat es demana que es faça coneixedor d'aquesta *“al Molinero Francisco Company i en su defecto todos sus dependientes que están al frente del molino de ese termino”*

si V.E. no se digna prevenirlo". En termes semblants es manifesten quan tot acaba, el 22 d'agost de 1870, quan de forma semblant es diu que *"En este mismo dia lo participo al Alcalde del referido pueblo = Mas creido de que no he de obtener de dicha autoridad la justicia que creo asiste a esta villa, me veo en la necesidad de elevarlo al superior conocimiento de V."* És a dir, la connivència de les autoritats de Simat i Benifairó amb els sequiers i el desviament de les aigües sembla que era francament manifest i la comunitat d'interessos prevalia sobre la llei. A vegades inclús els infractors eren família com clarament es denuncia el dia 7 d'agost de 1870 quan, en lloc de parar el fets, ara són tres dels quatre els sequiers implicats i tota l'aigua la que es desviada:

"En ves de observar el correctivo merecido, en la próxima pasada noche entre una y dos horas de ella tres de la cuatro acequeiros del referido termino de Benifayro han abierto las presas de la misma acequia y llevadose todas las aguas que debían bajar a esta villa, regando los campos que han podido de dichas partidas de su cargo, lo cual he oficiado también en seguido al espresado Alcalde de Benifayro; y lo elevo también a V. por juzgar que dicho Alcalde no ha de poder castigar como la Ley dispone a los acequeros asi dependientes por los atentados cometidos porque se me asegura de que uno de ellos es nieto del Alcalde otro yerno del mismo, y que las aguas distraídas sirven para el riego de las tierras que pertenecen a aquellos vecinos entre los que deberá poseer el Alcalde, los del Ayunta^o i otros= En este supuesto espero se dignara V.I prevenir a la autoridad local de Benifayro que inmediatamente castigue con mano fuerte dichos atentados".¹²

L'opinió de l'alcalde de Tavernes era clara. No només està convençut que els fets es repetiran perquè no s'han castigat a temps sinó que a més, segons ell, si s'haguera actuat la nit anterior això no haguera passat.¹³ Però clar, com anava a denunciar-se a la pròpia família – el net i el gendre- i quan, a més, entre la terra il·legalment regada segurament estava la del propi alcalde i d'altres membres de l'ajuntament!.

Els de Benifairó contesten que la denúncia és falsa tot dient que la ronda dels guardes d'este poble no observaren res a les dos de la matinada. El de Tavernes continua insistint en que no només la denuncia és certa, ja que els fets succeïren abans, sinó que a més, hi ha testimonis. Més encara quan els guardes de Tavernes es claven dintre de la sèquia per a llevar les taules de la parada es va presentar el sequier de Benifairó, Antonio Verdú, i els va obligar a reposar-les, cosa que es fa en presència dels testimonis següents: *"el molinero del molino situado a la parte inferior del Barranquet de padur, llamado Ant^o*

¹² Arxiu Municipal de Tavernes de la Vall d'Alldigna. Registre d'Eixida. Carpeta B-20. Anotació 213.

¹³ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vall d'Alldigna. Libro de Salida de Documentos. Sigue el año 1869 que termina en agosto de 1870. Arxiu Municipal de Tavernes de la Vall d'Alldigna. Carpeta B-20. *"(...) tan escandaloso atentado conocera V. merece un cevero castigo, y no egecuntandolo V. enseguida, me atrevo a asegurarle que se repetirá y estoy creido que si se hubiese castigado el que le denuncie en el día de ayer, quizas se hubiera evitado el que ahora tengo necesidad de denunciar."*

Bou y Merino, Lorenzo Serralta y Sart criado de este y las consortes de los dos, Josefa Peryró Alandete y Juana Cuñat Serra".¹⁴ De tot açò també es fa en part responsable al moliner del molí de Joaquin Peyro. Aquest, segons la base quarta de l'escriptura de fundació de l'esmentat molí, de data 16 de novembre de 1820, és responsable dels excessos que es cometen des d'eixe molí fins el "molí nou" propietat d'Abdón Company i els ha de denunciar. En cas contrari haurà de pagar una multa de 25 lliures.¹⁵

El dia 7, entre les onze i les dotze, tornen de nou a desviar les mateixes aigües que anaven pel Barranquet de Padur, ara cap a les terrers d'un tal José Galiana Bennacer. Anava tanta aigua per la sèquia que "*no pudiendo recibirla toda el regante se ha salido por la superficie de sus márgenes*".¹⁶ L'Alcalde de Tavernes s'adreça al de Benifairó i intenta acorrallar-lo contra les cordes amb una argumentació molt intel·ligent:

*"No se ha encontrado allí según dichos guardas el acequero ni el poseedor de la tierra. Por lo que no siendo presumible de que en un tiempo tan escaso como el presente se atreva persona alguna a cometer la distracción no siendo el interesado u otro de su orden, espero se servira V. disponer comparezca ante su Alcaldía el expresado Galiana y le exiga la correspondiente multa e indemnización de daños si lo estima asi conforme."*¹⁷

Touché! Hi havent tanta sequera era impensable que cap persona tinguera la gosadia de robar l'aigua si no és per ordre d'algú superior. I com que ha passat, això indicaria que s'ha saltat l'autoritat de l'alcalde de Benifairó. Així doncs a aquest només li queda o imposar-li la multa a José Galiana o, en cas contrari, estaria admetent que, o no és capaç d'imposar la seua autoritat o és que ell estava darrere. Escac i mat!

Mentrestant, els molins continuen ocasionant problemes en saltar-se la reglamentació que posava aquests sempre en un segon plànol a l'hora d'aprofitar les aigües, darrere l'interés prevalent de les terres d'horta. D'aquesta forma els molins se situen en el centre mateix de la pugna per l'aigua tot fent valdre els seus propis interessos. En aquesta línia d'actuació els veiem remansar l'aigua pràcticament tot el mes d'agost, però especialment des del dia 9 fins el 14 d'agost del 1870. El més greu és ho fan pràcticament tots els molins: el de Simat -s'acusa als moliner Francisco Company-, el de Benifarió -situat a la part de ponent del poble-, el molí nou de Benifairó -s'acusa a Abdón Company-, el molí de la Gleva de Benifairó -s'acusa a Bautista Peyró-. Tots han remansat l'aigua a les basses a vegades inclús vessant pels marges d'aquestes o del "*derramador*". I com en el cas anterior, Abdón Company reconeix als guardes que "*que estaba autorizado para hacerlo por el Secretario del Ayuntamiento de dicho pueblo de Benifayro*".¹⁸

¹⁴ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vallidigna. Registre d'Eixida. Carpeta B-20. Anotació 229. Resposta del governador del dia 21 d'agost en la qual inclou còpia de l'ofici que va remetre a eixa Governació l'alcalde de Benifairó.

¹⁵ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vallidigna. Registre d'Eixida. Carpeta B-20. Anotació 215.

¹⁶ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vallidigna. Registre d'Eixida. Carpeta B-20. Anotació 216.

¹⁷ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vallidigna. Registre d'Eixida. Carpeta B-20. Anotació 216.

¹⁸ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vallidigna. Registre d'Eixida. Carpeta B-20. Anotació 219.

I per si la situació no era ja prou tensa a partir del 19 d'agost, s'afegeix la problemàtica relacionada amb els tres dies de Gràcia. El dia 17 d'eixe mes d'agost els de Tavernes ja van escalfant motors en adreçar-se als ajuntaments de Benifairó i Simat per tal de recordar-los el tema i com entenien ells la qüestió:

“Al señor Alcalde Constitucional de Simat. 17 de agosto de 1870.

*Se le dice lo siguiente = Según la costumbre observada desde inmemorial, lo convenido por los pueblos interesados, y amparos de posesión legalmente obtenidos, deben bajar al termino de esta Villa las aguas de la fuente mayor del de la jurisdicción de V. en los tres días con sus noches llamados de Gracia, a contar desde la puesta del sol del día de mañana hasta la salida de dicho astro del siguiente lunes 22 de los corrientes = En esta atención espero dara V. el debido cumplimiento a la citada costumbre, convenio, y sentencias de Tribunales y cuidara de que en referido periodo no se utilicen ni distraigan en ese termino las nominadas aguas, procurando bagen todas al de esta Villa = Y siguiendo igual costumbre, espero permitirá V. que el portador de este oficio Salvador Escrihuela, acequero mayor de este termino, se introduzca (sic) con los braceros que lleva en el cauce de la espresada fuente en el día de mañana a limpiar-lo y mondarlo, a fin pueda dar en los siguientes el mayor caudal posible de aguas = Sirvase V. acusarme recibo espresivo de la presente comunicación”.*¹⁹

Tres son els motius que es donen per justificar el dret: el costum immemorial, allò convingut, i la llei. Al mateix temps es reconeix l'obligació de Tavernes de netejar la font.

Les anotacions al Llibre d'actes dels dies 15/8/1869 i 17/8/1870 a més especifiquen detalladament com era el repariment de l'aigua dels 3 dies de Gràcia: les primeres setze hores les aprofitarà la partida del molí fariner; en les vuit i mitja següents la partida del molí arrosser; les vint-i-dues hores següents la partida del Camí a la Mar i les restants 25 hores o les que queden la partida de l'Albelló, incloses les partides de “Vercheret” i Basses.²⁰

Malgrat estar tot ben estipulat, Tavernes es preparava per al que ja suposava que anava a passar i afegeix un guarda més, al dos existents, per a eixos tres dies. I així va passar. El dia 21 l'alcalde de Tavernes li envia comunicació al de Benifairó recordant-li que el primer dia de Gràcia era el 19, des de la posta de sol fins a l'eixida del “*mismo astro*” del dia 22. Però que ja l'han avisat que durant la nit alguns propietaris tenen la intenció de tallar l'aigua i aprofitar-la per a regar terres del terme de Benifairó i per això li demanen que redoble la vigilància per tal d'evitar els fraus.²¹ L'Ajuntament de Benifairó no només no fa cas sinó que, amb una actitud clarament desafiant, és una comissió del propi

¹⁹ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vall d'Alldigna. Registre d'Eixida. Carpeta B-20. Anotacions 225 i 226.

²⁰ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vall d'Alldigna. Llibres d'actes. Actes dels dies 15/8/1869 i 17/8/1870.

²¹ Arxiu Municipal de Tavernes de la Vall d'Alldigna. Registre d'eixida. Carpeta B-20. Anotació 227.

Ajuntament, composta pel síndic, dos regidors i l'agutzil, la que talla les aigües a les dotze de la nit per a regar terres del seu terme, *"en notable perjuicio de los regantes de esta Villa"*. Davant aquesta actuació l'Ajuntament de Tavernes no té més remei, com sempre, de posar-ho en coneixement de l'autoritat superior: el Governador de la Província.²²

Com veien, tot un seguit d'acusacions, negacions i rèpliques que, a la llarga, eternitzaven el conflicte fins l'extenuació. Cap el final, ja desesperat, el de Tavernes li diu al governador que:

"Nunca M.Y.S. han podido hacerse egecutivas las denuncias que por distracciones de aguas se cometen en el termino de Benifayro, pero en el caso que nos ocupa consta declarada la certeza de la denuncia por cuatro testigos conferenes y contestes del mismo termino de Benifayro (...)".²³

Arribats a eixe punt ja només li queda demanar al governador que actue perquè diu que *"no espera de otra autoridad ya justicia"*.²⁴ Nogensmenys, al final, serà la pròpia dinàmica de calendari agrícola la que acabava per calmar les aigües. Com es declara a l'acta de l'Ajuntament de Tavernes del dia 11 de setembre de 1870, *"habiendo calmado bastante las faenes del campo y siendo bastantes los negocios que se van presentando de la incumbència d'este ayuntamiento se acuerda se celebren dos sesiones ordinarias a la semana, una en Domingo y otra los jueves, empezando a las ocho"*.²⁵ Ara cal treure comptes i pagar els guardes que vigilaren durant l'estiu als quals se'ls deuen 42 rals (8 rals per dia i nit). Com que existia un fons en mans d'Antonio Gómez Pons, comerciant del poble, el qual provenia d'una derrama anterior, es decideix no demanar més diners als regants i pagar d'eixe fons.²⁶

CONCLUSIÓ

Deia TOLEDO GIRAU al final de seu estudi que tancava aquell amb el *"desig i l'esperança que tots els seus habitants, eliminats ja rancors i suspicàcies d'antany, coadjuven amb el seu afany d'engrandiment i esperit de germanor a crear el clima adient per a aconseguir d'una manera permanent nous llores en la gloriosa Història de la Valldigna"*.

²² Arxiu Municipal de Tavernes de la Valldigna. Registre d'eixida. Carpeta B-20. Anotació 230.

²³ Arxiu Municipal de Tavernes de la Valldigna. Registre d'eixida. Carpeta B-20. Anotació 229.

²⁴ Arxiu Municipal de Tavernes de la Valldigna. Llibres d'actes. Acta del dia 2/9//1870.

²⁵ Arxiu Municipal de Tavernes de la Valldigna. Llibres d'actes. Acta del dia 11/9//1870.

²⁶ Arxiu Municipal de Tavernes de la Valldigna. Llibres d'actes. Acta del dia 18/12//1870

A hores d'ara podem afirmar sens dubte que eixos rancors han desaparegut si més no perquè, gràcies als motors que extrauen l'aigua del subsòl i l'actual sistema de degoteig, l'aigua ha deixat de ser motiu de lluita almenys a nivell de la Valldigna i cap dels pobles resulta ja perjudicat en el seu accés a l'aigua de reg. Tanmateix en aquesta batalla hi ha hagut un clar perdedor: el patrimoni natural i cultural.

És per això que pense que eixos "nous llores en la Gloriosa Història de la Valldigna" han de vindre de la recuperació d'eixe patrimoni valldignenc. Fins ara l'aigua, les fonts, els ullals i els rius ens han servit i ajudat a créixer econòmic i socialment. Però també allò que coneguem com a patrimoni hidràulic: molins i assuts, sèquies i canals, sènies i pous, han ajudat a conformar eixe paisatge que coneguem amb el nom de Valldigna. Ara és el moment que nosaltres els retornem el favor, ajudant-los a recuperar la lluïssor, l'esplendor i l'aspecte saludable que mai haurien d'haver perdut. Bens segur que l'aigua i el patrimoni hidràulic encara té potencialitat, si sabem cuidar-los, per a propiciar un desenvolupament sostenible i fer créixer la nostra qualitat de vida. Calen, doncs, projectes comuns que siguen capaços de mobilitzar energies col·lectives per tal de cohesionar més a eixa comunitat d'habitants que anomenem valldignencs i valldignenques.

Josep Ciscar Vercher
Cronista oficial adjunt de Tavernes de la Valldigna